EUROOPA
KOMISJON

Brüssel, 5.6.2019
COM(2019) 257 final

KOMISJONI ARUANNE EUROOPA PARLAMENDILE, NÕUKOGULE, EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEELE NING REGIOONIDE KOMITEELE

2018. aasta aruanne Euroopa Liidu põhiõiguste harta kohaldamise kohta

{SWD(2019) 198 final}

1. Sissejuhatus

Igal aastal esitab Euroopa Komisjon aruande ELi põhiõiguste harta (edaspidi „harta“)[1] rakendamise kohta Euroopa Liidus ja liikmesriikides. Selles aruandes käsitletakse **2018.** aastat ja sellega **tähistatakse harta kehtima hakkamise 10. aastapäeva**.

Aruanne annab kinnitust sellest, et harta täidab oma eesmärki kui kõige nüüdisaegsem, läbimõeldum ja põhjalikum õiguslikult siduv põhiõiguste instrument. Harta on väga tõhus ja sellel on tõeline mõju inimeste elule siis, kui terve jõustamisahel seda rakendab.

Arenguruumi siiski veel on, eeskätt riiklikul tasandil. Hiljuti tehti Eurobaromeetri uuring,[2] milles uuriti inimeste teadlikkust hartast. Selle tulemused näitavad, et vaid 42 % vastanutest on hartast kuulnud ja 12 % teavad, mis see on. 60 % vastanutest sooviks rohkem teada saada hartas sätestatud õiguste kohta ning selle kohta, kuhu õiguste rikkumise korral pöörduda.

Oluline on tagada, et kõik inimesed saaksid hartale tugineda. Riikide ametiasutused, sealhulgas kohtud, peavad hartat kohaldama ELi õiguse rakendamisel. Kodanikuühiskonnal ja õiguste kaitsjatel on tähtis osa teadlikkuse suurendamisel hartas sisalduvatest õigustest, samuti peaksid nad aitama tagada, et igaüks saaks neid õigusi tõhusalt kasutada. Põhiõiguste tõhus kaitse ei ole võimalik ilma aktiivsete kodanikuühiskonna organisatsioonide ja õiguste kaitsjateta. 2018. aastal pöördus komisjon kohtusse, et tagada kodanikuühiskonna organisatsioonidele võimalus töötada ohutult ja sõltumatult.[3] Komisjon pakkus välja ka õigusakti, et suurendada rahalist toetust nende tööle.[4]

Mõeldes 2019. aasta mais toimuvatele Euroopa Parlamendi valimistele, võttis komisjon meetmeid[5] tagamaks, et kodanikud saaksid oma valimisõigust vabalt ja hästi informeeritult kasutada. Toimiv demokraatia ja õigusriigi põhimõtte austamine on olulised eeldused põhiõiguste edendamise ja kaitsmise jaoks ning vastupidi.

---

1 Komisjoni teatis „Euroopa Liidu strateegia põhiõiguste harta rakendamiseks“, COM(2010) 573.

2 Eurobaromeetri eriuuring nr 487b.

3 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-4522_en.htm.

4 COM(2018) 384, kättesaadav aadressilhttps://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=COM:2018:384:FIN; COM(2018) 383, kättesaadav aadressilhttps://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=COM%3A2018 %3A383 %3AREV1.

5 Vt punkt 2.1.3.

2. Harta kohaldamine ELis ja ELi poolt

2.1 Põhiõiguste edendamine ja kaitsmine

2.1.1 *Kodanikuühiskonna organisatsioonide ja inimõiguste kaitsjate toetamine*

Põhiõigustega tegelevatel kodanikuühiskonna organisatsioonidel, riiklikel inimõiguste institutsioonidel ning võrdõiguslikkust edendavatel asutustel on oluline roll hartas sisalduvatest õigustest teadlikkuse suurendamisel ja nende kohapealsel tõhusal rakendamisel. Nende toetamine ja kaitsmine on veelgi tähtsam siis, kui põhiõigused on ohus.[6] Kodanikuühiskonna organisatsioonide olukord oli **komisjoni 2018. aasta põhiõiguste kollokviumi** keskmes.[7] Osalejad tõid esile, et kodanikuühiskonna organisatsioonidel ja õiguste kaitsjatel peaks olema võimalik töötada ohutult, sõltumatult ja läbipaistvalt. Lisaks peaks neil olema juurdepääs piisavatele rahalistele vahenditele, mis aitaksid neil hoolitseda selle eest, et inimeste põhiõigused oleksid ka tegelikult tagatud.

30. mail 2018 esitas komisjon ettepaneku luua **õiguse, õiguste ja väärtuste fondi, mis aitaks täiendavalt toetada õiguste kaitsjaid ja kodanikuühiskonna organisatsioone hartas sisalduvate õiguste kaitsmisel ja propageerimisel**. Fond hakkab näiteks toetama kodanikuühiskonna organisatsioone nende püüetes parandada kõigi juurdepääsu õiguskaitsele, eeskätt õigusi puudutava teadlikkuse suurendamise, kohtuvaidlusi puudutavate parimate tavade vahetamise ning hartat käsitlevate koolituste kaudu.[8] Samuti aitab fond organisatsioonidel tagada põhiõiguste rakendamise, rahastades tegevusi, mis on seotud Euroopa Liidu demokraatlikus elus osalemise, võrdsuse ja mittediskrimineerimise ning rassismi ja vägivalla ennetamise ja selle vastu võitlemisega.[9]

Lisaks korraldas komisjon konsultatsioonid, et viia ellu Euroopa Parlamendi nõutud ettevalmistav meede, mis puudutas **ELi rahastut demokraatia, õigusriigi põhimõtte ja põhiõiguste rikkumistega seotud kohtuasjade jaoks rahalise toetuse andmiseks**. Eesmärk

---

[6] Vt Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti 2018. aasta mai trükis kodanikuühiskonna organisatsioonide ees seisvate probleemide kohta, kättesaadav aadressil https://fra.europa.eu/en/publication/2018/challenges-facing-civil-society-orgs-human-rights-eu, ja ettekanne komisjoni 2018. aasta põhiõiguste kollokviumil, kättesaadav aadressil https://fra.europa.eu/en/publication/2018/colloq-civil-society.

[7] Dokumendid ja kokkuvõtted on kättesaadavad aadressil https://ec.europa.eu/info/events/annual-colloquium-fundamental-rights_en.

[8] COM(2018) 384 (õigusprogramm).

[9] COM(2018) 383 (õiguste ja väärtuste programm).

on suurendada õigusteenuse osutajate ja õiguspraktikute teadlikkust hartas sätestatud õigustest ning sellest, kuidas on võimalik tagada nende teostamine riigi ja Euroopa tasandil.

Peale selle lisas komisjon oma seadusandlikusse ettepanekusse jagatud eelarve täitmise raames elluviidava ELi rahastamispoliitika kohta 2020. aasta järgsel perioodil[10] **tingimuse harta tõhusa kohaldamise ja rakendamise kohta.** See hõlmab aruandekohustust, et kontrollida, kas ELi fondidest toetatud tegevus on hartaga kooskõlas.

22. juunil 2018. aastal võttis komisjon vastu soovituse,[11] milles ärgitas liikmesriike kehtestama meetmeid **võrdõiguslikkust edendavate asutuste sõltumatuse ja tõhususe parandamiseks**. See on nende töö tulemuslikkuse jaoks ülioluline. Komisjon jätkas järelevalvet ka kodanikuühiskonna organisatsioonide tööd mõjutavate riiklike õigusaktide üle ja võttis meetmeid, kui ta leidis, et ELi õigust on rikutud.[12]

2.1.2 *Rikkumisest teataja kaitse kehtestamine ELi tasandil*

23. aprillil 2018. aastal pakkus komisjon välja ühised miinimumnõuded, et tagada **rikkumistest teatajatele** tugev **kaitse** terves ELis.[13] Miinimumnõuetel on selge positiivne mõju rikkumisest teatajate sõnavabaduse kaitsmisele (harta artikkel 11). Rikkumisest teatajate kaitsmine survestamise eest on äärmiselt oluline selleks, et kaitsta meediavabadust ja uuriva ajakirjanduse valvekoera rolli demokraatlikes ühiskondades.

Rikkumisest teatajatel on võimalik direktiiviga hõlmatud ELi õiguse rikkumisest teatada hõlpsasti kättesaadavate ja turvaliste kanalite kaudu, seda nii asutuse sees (organisatsioon raames) kui ka väljaspool asutust (pädevale asutusele). Lisaks on rikkumisest teatajatel võimalik rikkumine avalikustada juhul, kui need kanalid ei ole kättesaadavad või kui nende toimimist ei saa mõistlikult eeldada või kui esineb vahetu ja ilmne oht avalikule huvile. Need reeglid tagavad ka selle, et survestamine on keelatud ja karistatav, ning et juhul, kui rikkumisest teatajaid siiski survestatakse, on nende käsutuses tõhusad õiguskaitsevahendid.

2.1.3 *Valimisõiguse edendamine*

---

10 COM(2018) 375.

11 COM(2018) 951.

12 Vt punkt 3.1.

13 COM(2018) 218. Euroopa Parlament ja nõukogu jõudsid selle ettepaneku suhtes kokkuleppele 11. märtsil 2019.

President Juncker tegi oma 2018. aasta kõnes Euroopa Liidu olukorra kohta teatavaks[14] **meetmed, mis aitavad ELi kodanikel teostada hartast tulenevat valimisõigust tõhusal, vabal, õiglasel ja kindlal viisil.** Meetmed tulenevad 2018. aasta soovitustest,[15] milles komisjon tõstis esile praktilisi samme, mis parandaksid 2019. aasta Euroopa Parlamendi valimiste tõhusat läbiviimist. Hiljutised juhtumid on näidanud riske, milleks tuleb valmis olla: massilised veebipõhised väärinfokampaaniad, läbipaistmatu poliitreklaam, kodanike isikuandmete väärkasutamine, valimiste traditsiooniliste kaitsemeetmete rikkumine, küberrünnakud ning muud püüded valimistesse sekkuda ja Euroopa demokraatiat õõnestada. Euroopa Komisjoni[16] sätestatud meetmete eesmärk on toetada kõigi demokraatlikus protsessis osalejate kooskõlastatud meetmeid, aidates:

- ametiasutustel võimalikud ohud kiiresti avastada, vahetada teavet ja tagada, et reageeritakse kärmelt ja koordineeritult;
- tagada veebipõhise poliitreklaami ja suunatud reklaami suurem läbipaistvus ning turvameetmed, et kaitsta võrgustikke ja teabesüsteeme küberturvalisuse ohtude eest;
- liikmesriikide ametiasutustel ning Euroopa ja liikmesriikide erakondadel uusi ELi andekaitsealaseid nõudeid[17] valimistel õigesti kohaldada;
- teha võimalikuks rahaliste karistuste kohaldamine[18] andmekaitse-eeskirjade selliste rikkumiste korral, mille eesmärk on mõjutada tahtlikult Euroopa Parlamendi valimiste tulemusi.

Järelmeetmena **võltsuudiste kõrgetasemelise eksperdirühma**[19] loomisele võttis komisjon 26. aprillil 2018 vastu **teatise väärinfo kohta**,[20] milles kutsus veebiplatvormide, reklaamitööstuse ja suurte reklaamijate esindajaid üles[21] koostama isereguleerimisel põhinevat **väärinfo vastast tegevusjuhendit**[22]. Võetud kohustuste hulgas on poliitilise reklaami

---

14 https://ec.europa.eu/commission/priorities/state-union-speeches/state-union-2018_et.

15 C(2018) 900.

16 C(2018) 5949, COM(2018) 638, COM(2018) 636 ja COM(2018) 630.

17 ELi uusi andmekaitse-eeskirju hakati kohaldama 2018. aasta mais. Eeskirjad kehtivad kõikide Euroopa ja liikmesriikide erakondade kohta ning teiste valimistel osalejate kohta, sh andmevahendajad ja sotsiaalmeediaplatvormid.

18 Rahalise karistuse suurus oleks 5 % Euroopa tasandi erakonna või sihtasutuse aastaeelarvest. Karistuste täitmise tagamisega tegeleb Euroopa tasandi erakondade ja Euroopa tasandi poliitiliste sihtasutuste amet.

19 https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/final-report-high-level-expert-group-fake-news-and-online-disinformation.

20 COM(2018) 236.

21 Facebook, Google, Twitter ja Mozilla, samuti reklaamitööstust ja veebiplatvorme esindavad kutseorganisatsioonid.

22 https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/code-practice-disinformation.

läbipaistvuse tagamine, aktiivsete libakontode sulgemine, nn bottide levitatud sõnumite märgistamine ning faktikontrolli läbinud sisu nähtavuse parandamine. Komisjon ja kõrge esindaja täiendasid teatist sellega, et esitasid **ühise tegevuskava**[23] **väärinfo vastu võitlemiseks**. See hõlmab täiustatud andmeanalüüsi- ja tuvastusvahendeid, kiirhoiatussüsteemi teabe jagamiseks väärinfovastaste kampaaniate kohta ja sellele kooskõlastatult reageerimiseks, samuti järelevalvet tegevusjuhendi elluviimise üle.

2.1.4 *Sallivust, pluralismi ja mittediskrimineerimist hindava ühiskonna edendamine*

Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti 2018. aastal avaldatud andmed näitasid, et rassism ja diskrimineerimine on endiselt tõusuteel.[24] Seda arvestades töötas **rassismi, ksenofoobia ja muus vormis sallimatusega võitlemise ELi kõrgetasemeline töörühm** jätkuvalt välja meetmeid reageerimaks vihakuritegudele ja vihakõnele Euroopa Liidus.[25] Selle töö üks olulisemaid väljundeid olid suunised rassismi ja ksenofoobia vastu võitlemist käsitleva ELi raamotsuse[26] praktilise kohaldamise kohta, et aidata liikmesriikidel tegeleda probleemidega, millega nad silmitsi seisavad, kui täidavad oma juriidilisi kohustusi avalikkuse hüvanguks.[27]

Komisjon jälgis jätkuvalt ka seda, milline mõju on **internetis leviva vihakõne vastasel tegevusjuhendil**.[28] 2018. aasta hindamised näitavad, et ebaseadusliku vihakõne kõrvaldamisel on saavutatud konkreetseid tulemusi.[29] IT-ettevõtted kõrvaldavad teate saamise korral üle 70 % vihakõnet sisaldavast sisust; 2017. aastal oli see määr 59 % ning 2016. aastal 28 %. 2018. aastal tegid veel neli ettevõtet – Instagram, Google +, Snapchat ja Dailymotion – teatavaks, et järgivad vihakõnevastast tegevusjuhendit.

Nõukogu võttis vastu deklaratsiooni[30] lisameetmete kohta **antisemitismiga** võitlemiseks. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti 2018. aasta antisemitismi käsitlev uuring[31] näitab, et probleemid ei ole kadunud. Üheksa vastajat kümnest tunnevad, et antisemitism on nende riigis uuringule eelneva viie aasta jooksul süvenenud. Enam kui kaheksa inimest kümnest

---

23 JOIN(2018) 36.

24 Teise Euroopa Liidu vähemuste ja diskrimineerimise uuringu (EU MIDIS II) tulemused, kättesaadavad aadressil https://fra.europa.eu/en/publication/2017/eumidis-ii-main-results; https://fra.europa.eu/en/publication/2017/second-european-union-minorities-and-discrimination-survey-eu-midis-ii-muslims; https://fra.europa.eu/en/publication/2018/eumidis-ii-being-black. https://fra.europa.eu/en/publication/2018/2nd-survey-discrimination-hate-crime-against-jews.

25 https://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?&item_id=51025.

26 ELT L 328, 6.12.2008, lk 55.

27 https://ec.europa.eu/newsroom/just/document.cfm?doc_id=55607.

28 Lisateavet vt https://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=54300.

29 https://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=54300.

30 http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15213-2018-INIT/en/pdf/.

31 https://fra.europa.eu/en/publication/2018/2nd-survey-discrimination-hate-crime-against-jews.

peavad seda suureks probleemiks. Komisjon toetas õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi raames jätkuvalt algatusi, millega võideldakse antisemitismi kõigi avaldumisvormidega. Komisjon võõrustas 12. ELi ja Iisraeli kõrgetasemelist seminari, millel käsitleti võitlust rassismi, ksenofoobia ja antisemitismi vastu, ning jätkas oma töötajate teadlikkuse suurendamist, korraldades koolituse holokausti mälestamise ja antisemitismi kohta. 2018. aasta novembris sai EList Holokausti Mälestamise Rahvusvahelise Ühenduse alaline rahvusvaheline partner.

Komisjon tõhustas oma koostööd oluliste sidusrühmade ja kodanikuühiskonnaga, et võidelda **moslemivastase vaenu** vastu. Euroopa imaamid kohtusid 28. märtsil 2018 ning 3. detsembril 2018 toimus kõrgetasemeline konverents, mille teemaks oli moslemivastase sallimatuse ja diskrimineerimise tõkestamine ELis.[32] Konverentsil avas Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet moslemivastase vaenu andmebaasi.[33]

2018. aastal avaldas komisjon aruande vahehindamise kohta,[34] mis puudutas 2011. aastal vastu võetud **romasid** käsitlevate riiklike integratsioonistrateegiate ELi raamistikku aastani 2020. Selles tõstetakse eeskätt esile edusamme hariduse vallas. Euroopa poolaasta raames jätkas komisjon järelevalvet romade kaasamise üle ja pakkus välja riigipõhised soovitused roma lastele kaasava tavahariduse andmise kohta neljas riigis (BG, HU, RO, SK). Oma 2018. aasta mai ettepanekutes aastatel 2021–2027 rakendatavate struktuurifondide[35] jaoks pakkus komisjon välja tugeva seose romade kaasamise tegevuskavade ja rahastamisprioriteetide vahel. Õiguste, võrdõiguslikkuse ja kodakondsuse programmi raames rahastati ka projekte, millega toetati romade kaasamist ning võitlust diskrimineerimise ja mustlasvastasuse vastu terves Euroopas.

---

32 https://ec.europa.eu/newsroom/just/document.cfm?doc_id=57312.

33 https://fra.europa.eu/en/databases/anti-muslim-hatred/.

34 COM(2018) 785 (ajavahemik 2011–2017).

35 COM(2018) 382 ja COM(2018) 375.

2.2. Põhiõiguste austamise tagamine

Liidu institutsioonid, organid ja asutused peavad hartat järgima kogu oma tegevuses. Harta sätete rikkumise korral võib pöörduda Euroopa Liidu Kohtusse. 2018. aastal jätkas komisjon põhiõiguste lõimimist oma õigus- ja poliitikaalastesse algatustesse, et tagada harta järgimine. Näidete hulka kuuluvad:

- Kavandatav määrus **terroristliku veebisisu levitamise tõkestamise kohta.**[36] See looks ühtlustatud õigusraamistiku, mis aitaks hoolitseda selle eest, et veebimajutusteenuseid ei kasutataks terroristliku sisu jagamiseks. Määruses selgitatakse liikmesriikide ja veebimajutusteenuste osutajate vastutust tagada oma teenuste ohutus ning tuvastada ja kõrvaldada terroristlik sisu. Komisjon analüüsis ettepaneku mõju hartas sisalduvatele õigustele ja lisas nende õiguste kaitsmise tagamiseks kaitsemeetmed.
- Muudetud **audiovisuaalmeedia teenuste direktiiv**[37] tõhustab võitlust ebaseadusliku ja kahjuliku sisu vastu kõigis audiovisuaalsetes teenustes, sh sotsiaalmeedias. Videote jagamise platvormid (sh YouTube) peavad kehtestama meetmed, et kaitsta lapsi kahjuliku sisu eest ning avalikkust vägivallale või vihale õhutamise eest ja teatava sisu eest, mida käsitatakse kuriteona.
- Kavandatavad meetmed **tehisintellekti kohta.**[38] Tehisintellektiga seotud arendustöö peab olema hartaga kooskõlas (lõimitud põhiõigused). 7. detsembril esitas komisjon liikmesriikidega koordineeritud kava, et tagada tehisintellekti kasutamine põhiõigusi ja eetilisi põhimõtteid austaval viisil. 18. detsembril 2018 koostas komisjoni kõrgetasemeline tehisintellekti eksperdirühm[39] eetiliste suuniste projekti,[40] mis hõlmab ka tehisintellekti mõju põhiõigustele.
- **Rahastamisvahendid valdkondades nagu ränne**, piirihaldus ja turvalisus järgmises mitmeaastases finantsraamistikus[41]: nendes ettepanekutes tõstetakse esile vajadust kasutada rahalisi vahendeid hartas sisalduvaid õigusi ja põhimõtteid täielikult järgides. Meetmete puhul, mis viiakse ellu ELi fondide toetusega, tuleks eriliselt arvesse võtta laste, rändajate, pagulaste ja varjupaigataotlejate põhiõigusi ning täielikult tuleks tagada selliste õiguste kaitse nagu õigus inimväärikusele, varjupaiga taotlemise õigus ning rahvusvahelist kaitset ja väljasaatmise korral kaitset vajavate inimeste õigused.

---

36 COM(2018) 640.
37 ELT L 303, 28.11.2018, lk 69.
38 COM(2018) 237.
39 https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/high-level-expert-group-artificial-intelligence.
40 https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/draft-ethics-guidelines-trustworthy-ai.
41 COM(2018) 471, COM(2018) 473 ja COM(2018) 472.

2.3 Euroopa Liidu Kohtu kontroll ELi institutsioonide üle

Kohtuasi **Mykola Yanovych Azarov *vs.* Euroopa Liidu Nõukogu**[42] puudutas kaebust, mis esitati rahaliste vahendite ja majandusressursside külmutamise vastu, pidades silmas Ukraina olukorda. Apellandi nimi oli nende isikute, üksuste ja asutuste loetelus, mille suhtes kohaldati rahaliste vahendite ja majandusressursside külmutamist kolmanda riigi kohtu otsuse alusel. Nõukogu kohustus oli kontrollida, et otsuse vastuvõtmise käigus austati täielikult kaitseõigust ja õigust tulemuslikule õiguskaitsele. Kohus leidis, et otsuse põhjendustest ei ilmne, et nõukogu kontrollis Ukraina kohtu poolset apellandi kaitseõiguse ja tulemusliku õiguskaitse õiguse austamist. Seetõttu tühistas kohus vaidlustatud meetmed apellanti puudutavas osas.

[42] Kohtuasi C-530/17.

3. Harta kohaldamine liikmesriikides ja nende poolt

3.1 Põhiõiguste ja õigusriigi põhimõtte areng

Põhiõiguste harta on suunatud liikmesriikidele üksnes siis, kui nad rakendavad liidu õigust, nagu on sätestatud artiklis 51. Hartal põhinevaid rikkumismenetlusi saab seega algatada üksnes juhul, kui tehakse kindlaks piisav seos liidu õigusega. Komisjon saab igal aastal palju kaebusi, millele ei ole võimalik reageerida, sest olukord ei kuulu liidu õiguse reguleerimisalasse.[43] See võib tuua kaasa mõningase pettumuse, kui inimesed püüavad oma õigusi kasutada.

2018. aastal võttis komisjon meetmeid järgmistes hartaga seotud juhtumites:

2018. aasta 24. septembril kaebas komisjon Poola Euroopa Liidu Kohtusse, kuna ülemkohtu uue seadusega rikutakse kohtunike sõltumatuse põhimõtet. Komisjon leiab, et uues seaduses sisalduv pensionikord ei ole kooskõlas liidu seadusega, sest kahjustab kohtunike sõltumatuse põhimõtet, sh kohtunike ametist tagandamise keeldu (Euroopa Liidu lepingu artikli 19 lõige 1, mida tuleb käsitleda koosmõjus harta artikliga 47). 17. detsembril 2018. aastal tegi Euroopa Liidu Kohus esialgse õiguskaitse abinõusid käsitleva lõpliku kohtumääruse, milles andis korralduse lõpetada ülemkohtu seadusega ette nähtud pensionikorra kohaldamine.

19. juulil 2018. aastal algatas komisjon rikkumismenetluse Ungari seaduse asjus, millega kriminaliseeriti igasugune abi, mida mis tahes isik pakub riigisisese, rahvusvahelise ja valitsusvälise organisatsiooni nimel inimestele, kes soovivad taotleda Ungaris varjupaika või elamisluba. Samal päeval kaebas komisjon Ungari Euroopa Liidu Kohtusse, sest riigi varjupaika ja tagasisaatmist käsitlevad õigusaktid ei ole ELi õigusega kooskõlas. See on jätk 2015. aastal algatatud rikkumismenetlusele ja sellele järgnenud teabevahetusele.[44]

8. novembril 2018 algatas komisjon rikkumismenetluse Bulgaaria vastu seoses ELi varjupaigaalaste õigusaktide ebaõige rakendamisega. Probleemid on eeskätt seotud järgmiste küsimustega: saatjata alaealiste majutamine ja seaduslik esindamine; haavatavate

---

[43] 2018. aastal puudutas 45 % üldsuselt saadud kirjadest küsimusi, milles liidul puudus pädevus. Vt komisjoni talituste töödokument, lk 4.

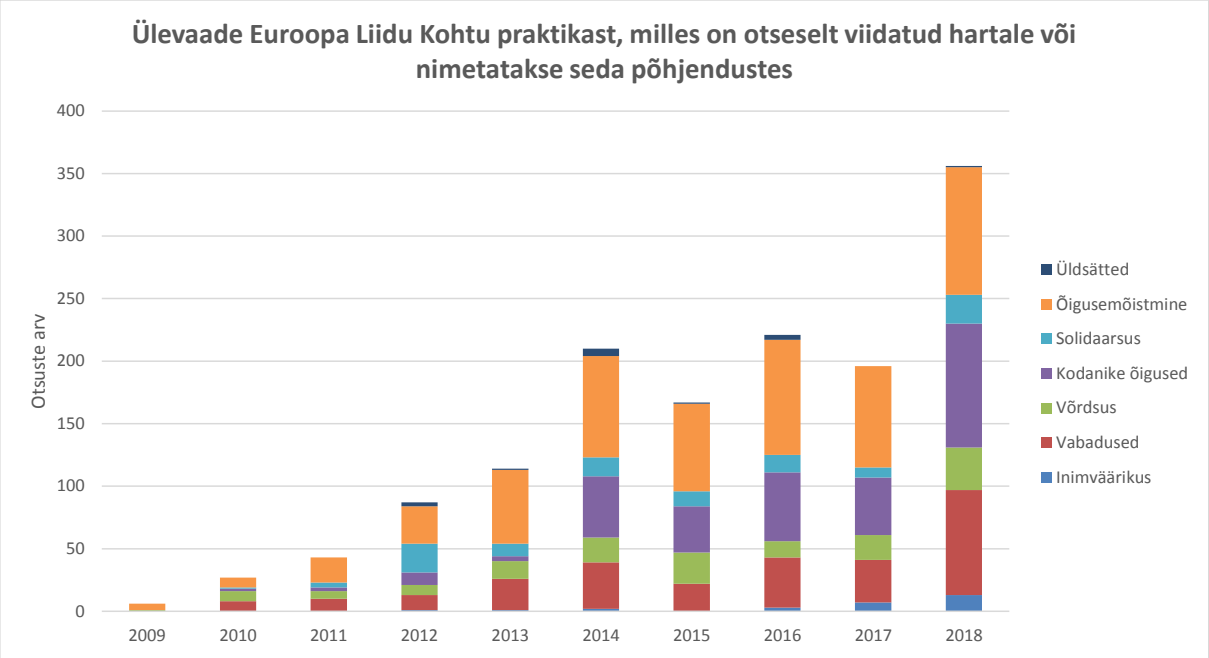
[44] http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-4522_en.htm.

varjupaigataotlejate nõuetekohane tuvastamine ja toetamine; piisava õigusabi osutamine ning varjupaigataotlejate kinnipidamine ja kinnipidamismenetluse kaitsemeetmed.[45]

Liikmesriigid peavad austama ELi aluseks olevaid väärtusi ka siis, kui nad tegutsevad väljaspool ELi õiguse raamistikku. Põhiõiguste kaitsmise eeltingimus on eeskätt õigusriigi põhimõtte austamine. 2018. aastal pidas nõukogu pärast seda, kui komisjon oli algatanud 2017. aastal Euroopa Liidu lepingu artikli 7 lõike 1 kohase menetluse, kolm istungit seoses õigusriigi põhimõtte kohaldamisega Poolas. 12. septembril 2018. aastal otsustas Euroopa Parlament algatada Ungari vastu artikli 7 lõike 1 kohase menetluse.

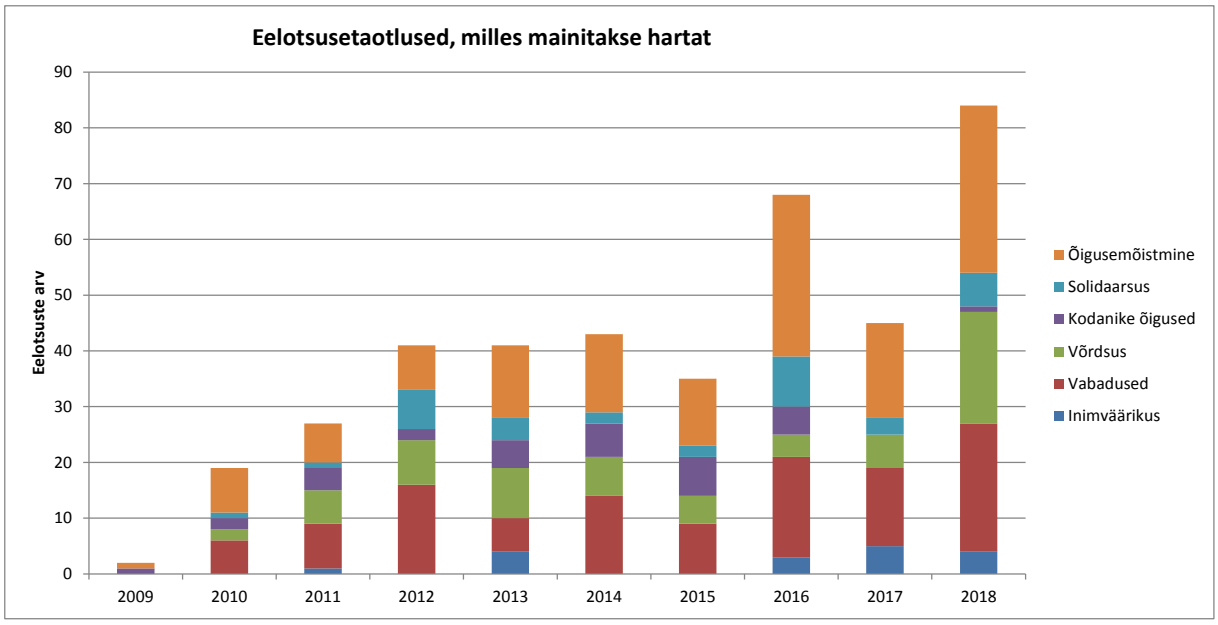
3.2 Euroopa Kohtu suunised liikmesriikidele

2018. aastal viitas Euroopa Liidu Kohus hartale 356 kohtuasja puhul (võrreldes 27 kohtuasjaga 2010. aastal).

Suunates küsimusi Euroopa Liidu Kohtule (eelotsusetaotlused), viitavad liikmesriikide kohtud üha enam hartale (2018. aastal 84 korral võrreldes 19 korraga 2010. aastal).

45 http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-18-6247_et.htm.

2018. aastal viitas Euroopa Liidu Kohus hartale mitmes mittediskrimineerimist puudutanud kohtuasjas. Kahes kohtuasjas, kus meelsuspõhised organisatsioonid kohtlesid töötajaid erinevalt nende usutunnistuse alusel,[46] selgitas kohus esimest korda oma tõlgendust direktiivi 2000/78/EÜ artikli 4 lõike 2 kohta[47], milles nähakse ette erandi tegemine mittediskrimineerimise põhimõttest usutunnistuse alusel juhul, kui tööandjaks on kirik või mõni muu meelsuspõhine organisatsioon. Kohus viitas selge sõnaga harta artiklitele 10, 21 ja 47 ning leidis, et ehkki direktiiviga 2000/78/EÜ kaitstakse töötajate põhiõigust mittediskrimineerimisele nende usutunnistuse alusel, on eesmärk samas ka arvesse võtta kirikute ja meelsuspõhiste organisatsioonide õigust autonoomiale, mis tuleneb harta artiklist 10.

Comani kohtuasjas[48] kinnitas kohus, et termin „abikaasa“ tähistab liidu kodanike vaba liikumist ja elamist reguleerivates ELi õigusnormides isikut, kes on seotud teise isikuga abielusidemete kaudu, ning et see mõiste on sooneutraalne ja võib seega hõlmata ELi kodanikuga samast soost abikaasat. Kohus osutas sellele, et harta artikliga 7 tagatud õigustel on sama tähendus ja sama ulatus kui õigustel, mis on tagatud inimõiguste ja põhivabaduste kaitse Euroopa konventsiooni artikliga 8. Kohus viitas Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikale, järeldades, et samasoolise paari suhe kuulub samal viisil „eraelu“ ja „perekonnaelu“ mõiste alla kui samas olukorras oleva heteroseksuaalse paari puhul.

---

[46] Kohtuasjad C-414/16, Egenberger *vs.* Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung eV ja C-68/17, IR.

[47] Nõukogu 27. novembri 2000. aasta direktiiv 2000/78/EÜ, millega kehtestatakse üldine raamistik võrdseks kohtlemiseks töö saamisel ja kutsealale pääsemisel (EÜT L 303, 2.12.2000, lk 16).

[48] Kohtuasi C-673/16.

Kahes kohtuasjas, mis puudutasid tõhusa õiguskaitsevahendi õiguse kohaldamist varjupaiga taotlemist ja tagasisaatmist reguleerivate ELi õigusnormide suhtes,[49] otsustas Euroopa Liidu Kohus, et harta artikkel 47 koostoimes harta artikliga 18 ja artikli 19 lõikega 2 näeb ette, et rahvusvahelise kaitse taotlejal peaks olema võimalik oma õigusi tõhusalt kohtu ees jõustada.

3.3. Liikmesriikide kohtute praktika, kus viidatakse hartale

Liikmesriikide kohtunikel on põhiõiguste kaitsmisel keskne roll. Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet leidis, et liikmesriikide kohtud viitasid 2018. aastal jätkuvalt hartale, eeskätt varjupaigaküsimuste ja rände, andmekaitse ja kriminaalasjades tehtava õigusalase koostöö vallas.[50]

Põhiõiguste hartat kohaldatakse liikmesriikide suhtes vaid siis, kui nad rakendavad ELi õigust (Euroopa Liidu lepingu artikkel 51). Liikmesriikide kohtunikud ei viita hartale siiski üksnes ELi õiguse reguleerimisalasse jäävate kohtuasjade puhul. Hartale viitavates kohtuotsustes enamasti ei tõstatata küsimust sellest, kas ja miks hartat kohaldatakse. Harta artiklit 51 ja selle kohaldamisala analüüsivad kohtunikud harva.[51]

2018. aasta kinnitas varasemaid suundumusi selles osas, mis puudutab viitamist harta konkreetsetele artiklitele. Õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele (artikkel 47) oli endiselt harta kõige rohkem viidatud säte. Liikmesriikide kohtunikud viitasid ka sellele, et igaühel on õigus tema era- ja perekonnaelu austamisele (artikkel 7) ning oma isikuandmete kaitsele (artikkel 8).[52] Seda illustreerivad järgmised kohtuasjad:

Soomes[53] märkis kõrgem halduskohus, et sisserändeasutused ei saa nõuda varjupaigataotlejatelt selliste intiimsete fotode või videosalvestiste esitamist, mis toetaksid nende väidet tagakiusamise kohta seksuaalse sättumuse alusel, sest see rikuks nende õigust inimväärikusele (harta artikkel 1) ja õigust eraelu austamisele (harta artikkel 7).

---

49 Kohtuasjad C-175/17, X *vs.* Belastingdients/Toeslagen ja C-180/17, X ja Y *vs.* Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie.

50 Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti 2019. aasta aruanne põhiõiguste kohta (FRA põhiõiguste aruanne 2019).

51 Samas.

52 Samas.

53 Soome, kõrgeim halduskohus, kohtuasi 3891/4/17, 13. aprill 2018.

Tšehhi Vabariigis[54] otsustas kõrgem halduskohus, et välisriigi kodanike riigis elamist puudutava seaduse artikli 171 punkt a, mille kohaselt ei ole võimalik viisa andmisest keeldumist kohtus vaidlustada, on vastuolus harta artikliga 47 (õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele).

Portugalis[55] vaatas konstitutsioonikohus läbi kohtutele juurdepääsu puudutava seaduse 34/2004 artikli 7 lõike 3, mis keelab õigusabi andmise tulunduslikele üksustele. Konstitutsioonikohus kuulutas selle sätte põhiseadusevastaseks ja rõhutas, et õigus tõhusale õiguskaitsevahendile, mis on tagatud harta artikliga 47, võib näha ette õigusabi andmise tulunduslikele juriidilistele isikutele.

4. Fookuses: harta jõustumise 10. aastapäev

ELi asutustes on järk-järgult välja kujunenud põhiõiguste kultuur. Poliitikakujundajad mõistavad üha enam seda, kui oluline on tagada, et nende algatused oleksid hartaga kooskõlas.[56] Harta jõustumisest alates on EL vastu võtnud mitu algatust, mis edendavad ja kaitsevad otseselt inimeste hartast tulenevaid õigusi.[57] Euroopa Liidu Kohtu viited hartale on alates 2010. aastast muutunud sagedasemaks. Töö põhiõiguste edendamiseks ja kaitsmiseks peab ELis jätkuma jõulise poliitilise tegevuskava alusel.

Liikmesriikide kohtud viitavad samuti oma otsustes hartale ning küsivad üha sagedamini Euroopa Liidu Kohtult suuniseid.[58] Harta täit potentsiaali siiski veel ei rakendata ja teadlikkus

---

[54] Tšehhi Vabariik, kõrgeim halduskohus, kohtuasi 6 Azs 253/2016 – 49, 4. jaanuar 2018.

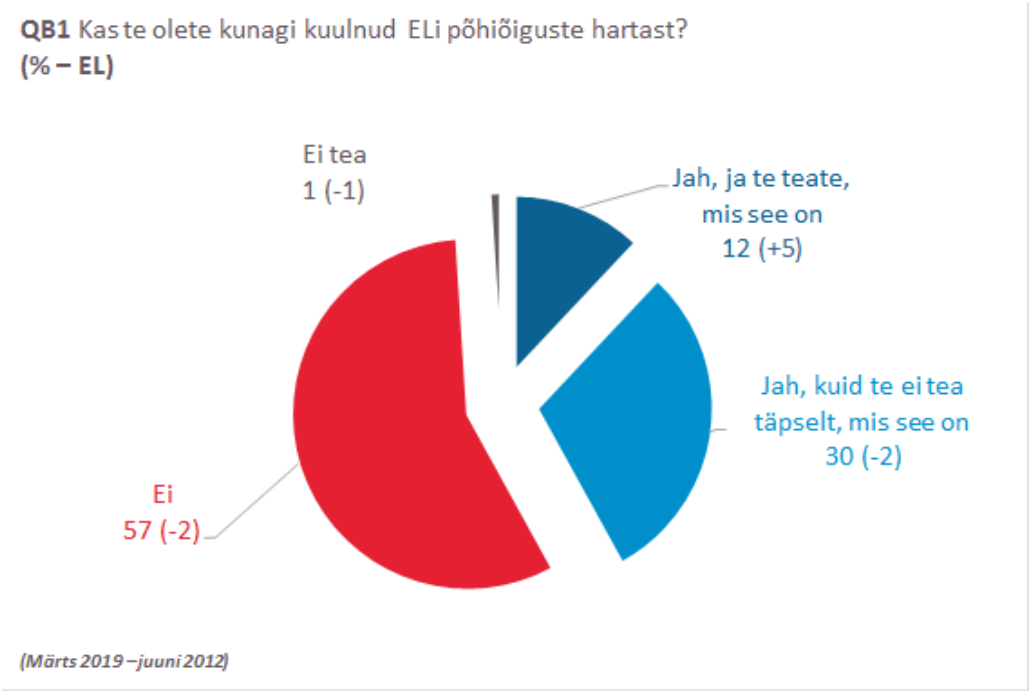
[55] Portugal, konstitutsioonikohus, kohtuasi 242/2018, 8. mai 2018.

[56] Vt komisjoni 2011. aasta tegevussuunised põhiõiguste arvesse võtmiseks mõju hindamisel ning 2015. aasta parema õigusloome pakett, mis muudab harta lõimimise mõju hindamise lahutamatuks osaks (meede nr 28). Vt ka nõukogu 20. jaanuari 2015. aasta suunised põhiõiguste vastavuskontrolli kohta, dokument nr 5377/15, ja Euroopa Parlamendi kodanikuvabaduste, justiits- ja siseasjade komisjoni võimalus esitada arvamus ükskõik millise seadusandliku dokumendi kohta (Euroopa Parlamendi kodukord, artikkel 38).

[57] Kajastatud komisjoni põhiõiguste harta kohaldamist käsitlevate aastaaruannete osas 2.1. „Põhiõiguste edendamine ja kaitsmine“, kättesaadavad aadressil https://ec.europa.eu/info/aid-development-cooperation-fundamental-rights/your-rights-eu/eu-charter-fundamental-rights/application-charter/annual-reports-application-charter_en.

[58] Vt eespool punkt 3.2. Vt ka Euroopa Liidu Kohtu soovitused liikmesriikide kohtutele eelotsusetaotluste kohta, ELT C 257, 20.7.2018. Vt Burgorgue-Larsen, L. (2017) „La Charte des droits fondamentaux saisie par les juges en Europe“, Pariis, Pedone. Vt Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti dokument põhiõiguste harta rakendamise probleemide ja võimaluste kohta, september 2018, kättesaadav aadressil https://fra.europa.eu/en/opinion/2018/charter-training. Vt ka liikmesriike puudutavad andmed harta rakendamise kohta, mille Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet avaldas 2018. aasta märtsis, kättesaadav aadressil https://fra.europa.eu/en/charterpedia/fra-charter-resources.

sellest on endiselt väike.[59] Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet viitab liikmesriikides sellise poliitika puudumisele, mis toetaks hartast teadlikkuse suurendamist ja harta rakendamist.[60] Eurobaromeetri uuring hartast teadlikkuse kohta[61] näitab, et kuigi olukord on pärast 2012. aastat pisut paranenud, on ainult 42 % vastajatest hartast kuulnud ja vaid 12 % teab, mis see on.

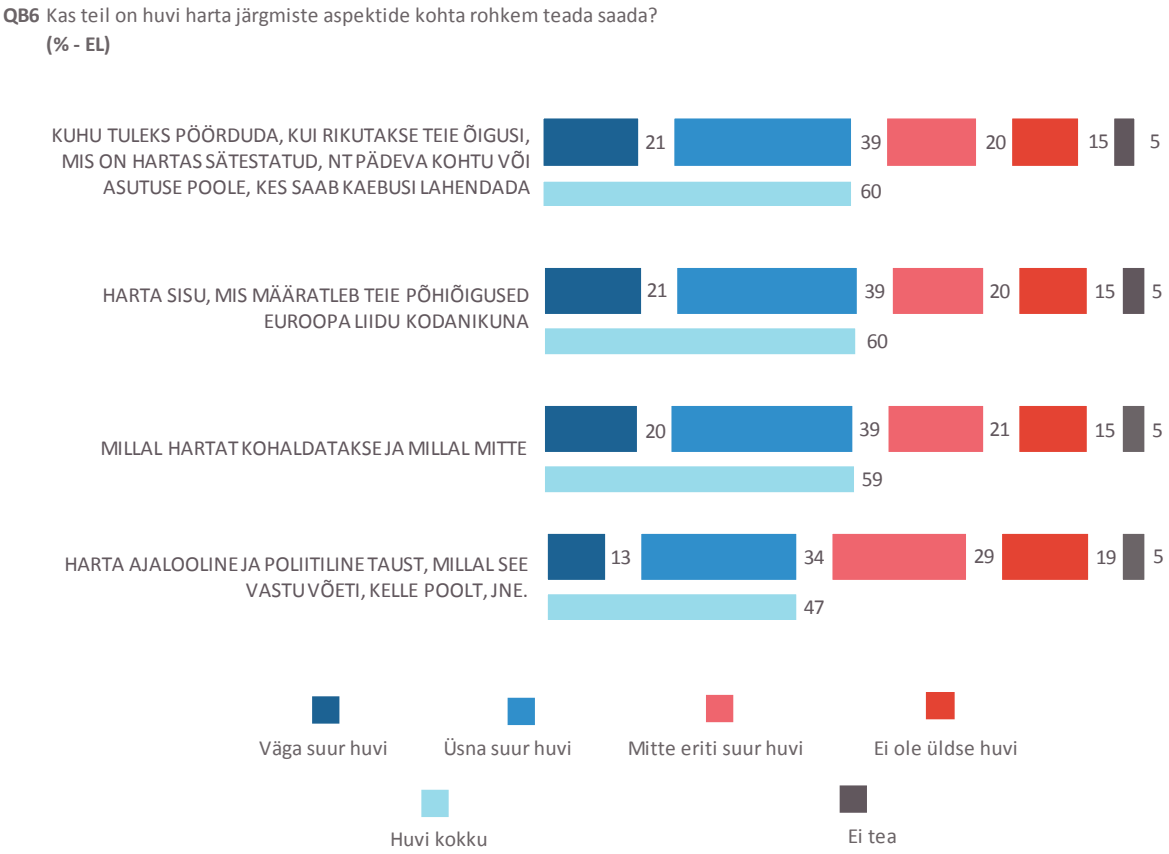
Tulemused näitavad ka seda, et kümnest vastajast kuus sooviks saada rohkem teavet harta kohta ja selle kohta, kuhu pöörduda juhul, kui nende hartast tulenevaid õigusi rikutakse.

---

[59] Põhiõiguste harta rakendamise probleemid ja võimalused, september 2018, kättesaadav aadressil https://fra.europa.eu/en/opinion/2018/charter-training. Vt ka FRA 2019. aasta põhiõiguste aruanne harta kasutamise kohta liikmesriikide õigusloomealases tegevuses ning FRA andmed liikmesriikide kohta harta rakendamisel, *op.cit*.

[60] Vt FRA 2019. aasta põhiõiguste aruanne harta kohaldamist edendavate riiklike tegevuskavade puudumise kohta.

[61] Eurobaromeetri eriuuring nr 487b.

Harta saab inimeste elu tõhusalt mõjutada vaid siis, kui inimesed on oma õigustest teadlikud, kui nad teavad, kuhu pöörduda, kui nende õigusi rikutakse ning kui liikmesriigi kohtud, seadusandjad ja ametiasutused nende õigusi ellu viivad.

Põhiõiguste interaktiivne töövahend[62] aitab inimestel oma õiguste rikkumise korral tuvastada pädeva riikliku asutuse. 2018. aastal tehti selles otsinguid 3 871 korral ning aktiivsema kasutuse tagamiseks võiks seda paremini tutvustada.

Hartaga seotud üritustel, mida korraldavad ELi eesistujariigid koos komisjoni ja ELi Põhiõiguste Ametiga,[63] on tõstetud esile riiklike asutuste parimaid tavasid, mille eesmärk on suurendada teadlikkust hartast ja töötada välja töövahendid,[64] mis aitaksid

62 https://beta.e-justice.europa.eu/459/ET/fundamental_rights_interactive_tool.

63 Näiteks konverents „ELi põhiõiguste harta kohaldamine liikmesriikide poliitikas“, mille ELi eesistuja Madalmaad korraldas 2016. aastal, ja konverents „ELi põhiõiguste harta kohaldamine liikmesriikides“, mille ELi eesistuja Austria korraldas 2018. aastal.

64 Vt kontrollnimekirja, mida Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet tõstis esile käsiraamatus „Applying the Charter of Fundamental Rights of the European Union in law and policymaking at national level“, II osa,

poliitikakujundajatel lõimida harta oma igapäevatöösse. Uus töövahend CharterClick[65], mis aitab kontrollida, kas konkreetne juhtum kuulub harta reguleerimisalasse, on olnud kättesaadav e-õiguskeskkonna portaalis alates 2018. aasta oktoobrist. Töövahendit täiendab põhjalik harta kasutamise juhend.[66]

Hartat puudutav väljaõpe on oluline harta tõhususe tagamiseks. Komisjon jätkas 2018. aastal Euroopa õigusalase koolituse võrgustiku kaudu kohtunike ja prokuröride koolitamise toetamist.[67] Samuti toetati komisjoni õigusprogrammi raames kvaliteetseid projekte õigusala töötajate koolitamiseks harta vallas.[68]

Komisjoni ettepanek luua uus õiguse, õiguste ja väärtuste fond loob võimaluse rahastada tegevusi teadlikkuse suurendamiseks hartast lisaks kohtunike ja õigusala töötajatele seas ka riiklikes asutustes (nt ministeeriumid, politsei ja liikmesriikide parlamendid).

Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet tegeles 2018. aastal harta-alase teadlikkuse suurendamisega ja korraldas koolitusi. Põhiõiguste amet koostas hartas sisalduvate õiguste tutvustamise olulisemad põhimõtted[69] ning ajakohastas ja täiendas Hartapeediat (veebipõhine teabevahend harta kohta peatükkide kaupa koos juurdepääsuga Euroopa ja liikmesriikide kohtupraktikale, samuti riigiõiguse, liidu õiguse ja rahvusvahelise õiguse asjakohastele normidele[70]). See täiendab e-õiguskeskkonna portaalis harta, selle reguleerimisala, tõlgendamise ja mõju kohta olemasolevat teavet. Samuti koostas Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet 2018. aasta oktoobris õigusala töötajate ja poliitikakujundajate jaoks hartat puudutava käsiraamatu,[71] mis on

---

kättesaadav aadressil https://fra.europa.eu/en/publication/2018/national-guidance-application-eu-charter. Vt projekt „Judging the Charter“, mida kaasrahastas Euroopa Komisjon ja mis annab teavet harta kohta ning on ühtne kontaktpunkt koolitusmaterjalide hankimise jaoks, kättesaadavad aadressil https://charter.humanrights.at/.

65 https://beta.e-justice.europa.eu/583/ET/does_the_charter_apply_to_my_case.

66 https://beta.e-justice.europa.eu/584/ET/charter_tutorial.

67 Näiteks Euroopa õigusalase koostöö võrgustiku ja Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti koolitus „Applicability and Effect of the EU Charter on Fundamental Rights in National Proceedings“ 19.–20. aprillil 2018 Viinis ning Euroopa õigusalase koostöö võrgustiku koolitusseminarid 2018.–2019. aastal kohtunikele ja prokuröridele, et suurendada teadlikkust hartast ja Euroopa Liidu Kohtu kohtupraktikast.

68 Näiteks Euroopa Avaliku Halduse Instituudi (EIPA) koolituskursus „Fundamental rights protection in the context of criminal proceedings in the European Union: The application and relevance of the Charter of Fundamental Rights of the European Union and EU Legislation“, mis toimus Barcelonas 13.–14. märtsil 2018, Varssavis 26.–27. juunil 2018 ja Luxembourgis 2.–3. oktoobril 2018.

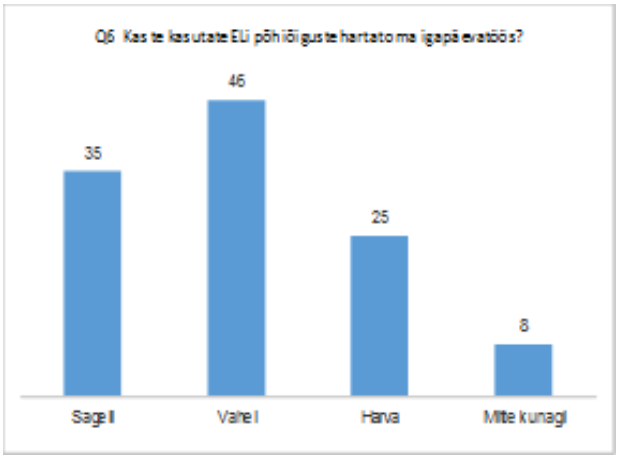
69 https://fra.europa.eu/en/publication/2018/10-keys-effectively-communicating-human-rights.

70 https://fra.europa.eu/et/charterpedia.

71 Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti käsiraamat „Applying the Charter of Fundamental Rights of the European Union in law and policymaking at national level“, *op.cit*.

liikmesriikide asutustele pakutava koolituse aluseks.[72] Koostöös inimõiguste kaitse institutsioonidega koostas amet koolitusmaterjali, mis on mõeldud ametnikele ja kodanikuühiskonna organisatsioonidele. Kodanikuühiskonna organisatsioonide koolitamine hartaga seotud teemadel on ülioluline, arvestades rolli, mida need organisatsioonid mängivad harta muutmisel inimeste elu tõeliseks osaks. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti poolt oma kodanikuühiskonna organisatsioonide platvormi liikmete seas 2018. aastal tehtud uuringu tulemused näitavad, et teadlikkus hartast ja harta kasutamine võiks olla veelgi parem.

Allikas: Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti poolt ameti põhiõiguste platvormi organisatsioonide seas 2018. aasta augustis tehtud anonüümne uuring harta kasutamise kohta.

Nende inimõiguste kaitsmisega tegelevate riiklike institutsioonide arv, mis on akrediteeritud Pariisi põhimõtete[73] alusel, on Euroopa Liidus alates 2010. aastast märgatavalt suurenenud (53 % kasv 15 liikmesriigilt 23 liikmesriigini). See hõlmas ka 50 % kasvu A-staatusega (täielikult Pariisi põhimõtetele vastavate) institutsioonide arvus, st 10-lt 16-le. Praegu ei ole inimõiguste kaitsmisega tegelevat akrediteeritud riiklikku institutsiooni vaid viies liikmesriigis. Inimõiguste kaitsmisega tegelevate riiklike institutsioonide Euroopa võrgustik teeb koostööd asjakohaste sidusrühmadega, et anda selles valdkonnas abi. Alates 2010. aastast on institutsioonid muutunud üha aktiivsemaks harta riikliku tasandi rakendamise järelevalve ja aruandluse vallas, püüdes suurendada teadlikkust hartast[74] ning pakkudes asjakohast

[72] Sealhulgas ELi vahendite väljamaksmise vallas, tuginedes komisjoni poolt 2016. aastal väljatöötatud suunistele, kättesaadav aadressil https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016XC0723 %2801 %29.

[73] Rahvusvahelised nõuded inimõiguste kaitsmisega tegelevate riiklike institutsioonide hindamiseks, kättesaadavad aadressil https://nhri.ohchr.org/EN/AboutUs/Pages/ParisPrinciples.aspx.

[74] Näiteks Slovakkia inimõiguste kaitse organisatsiooni suunis teadlikkuse suurendamiseks inimõigustest, mille üks peatükk on pühendatud hartale ja sellele, kuidas Slovakkia inimõigusorganisatsioon hartat kasutab,

koolitust[75] kohtunikele, juristidele ja kodanikuühiskonna organisatsioonidele, nõustades[76] oma riikide valitsust ja parlamenti hartast tulenevate nõuete ja strateegiliste kohtuvaidluste[77] teemal liikmesriigi tasandil ja Euroopa Liidu Kohtus. Nendel institutsioonidel on tähtis osa harta jõustamise ahelas.

Sama kehtib võrdõiguslikkust edendavate asutuste puhul, millest on järk-järgult saanud olulised osalejad Euroopa Liidu diskrimineerimisvastases taristus.[78] Esimese kontaktpunktina diskrimineerimisohvrite jaoks on nad kujundanud ulatuslikud teadmised sellest, kuidas diskrimineerimine mõjutab Euroopas inimesi, ning on töötanud veelgi strateegilisemalt selle nimel, et suurendada inimeste teadlikkust ELi võrdset kohtlemist puututavatest õigusaktidest ning tõhustada nende rakendamist.[79] Valdav osa liikmesriikidest tegi rohkem, kui nägid ette ELi normid, ja andis oma võrdõiguslikkusasutustele pädevuse tegeleda teatud juhtudel kõigi harta artiklis 21 käsitletud põhjustega.[80] 2018. aastal andis komisjon välja soovituse võrdõiguslikkust edendavate asutuste suhtes kohaldatavate nõuete kohta,[81] mille eesmärk on nõustada liikmesriike meetmete osas, mis aitavad suurendada nende asutuste tõhusust ja sõltumatust.

5. Kokkuvõte

Käesoleva aruanne annab kinnitust, et hartast on saanud oluline vahend, mis aitab muuta põhiõigused inimeste jaoks reaalsuseks. Harta on endiselt üsna uus abivahend võrreldes näiteks Euroopa inimõiguste konventsiooniga, mis on olnud olemas juba üle 65 aasta. Harta

---

kättesaadav aadressil http://www.snslp.sk/CCMS/files/Sprievodca_ludskopravnymi_temami_suvisiacimi_s_clenstvom_SR_v_EU.pdf.

[75] Näiteks Horvaatia inimõiguste kaitse organisatsioon osales partnerina projektis „Judging the Charter“, *op.cit*.

[76] Näiteks Portugali inimõiguste kaitse organisatsioon soovitas parlamendil vastu võtta hea halduse tava eeskiri (tuginedes harta artiklile 41). Rohkem teavet selle algatuse kohta leiab veebilehelt http://www.provedor-jus.pt/?idc=35&idi=15267.

[77] Näiteks Iiri inimõiguste kaitse organisatsioon tugines riigisiseste kohtuasjade puhul hartale oma rollis *amicus curiae'*na (nt P v. Chief Superintendent of the Garda National Immigration Bureau & Ors, rohkem teavet kättesaadav aadressil https://www.ihrec.i.e./documents/p-v-chief-superintendent-of-the-garda-national-immigration-bureau-ors/. Samuti esindas institutsioon Euroopa Liidu Kohtus riiklikku politseiteenistusse kandideerijaid, kes vaidlustasid harta sätetele tuginedes vanuselise diskrimineerimise reeglid: https://www.ihrec.i.e./eu-court-of-justice-issues-landmark-equality-law-ruling/.

[78] Vt soolise võrdõiguslikkuse ja mittediskrimineerimise õigusekspertide Euroopa võrgustiku 2018. aasta aruanne, kättesaadav aadressil https://www.equalitylaw.eu/downloads/4763-equality-bodies-making-a-difference-pdf-707-kb.

[79] Direktiiv 2000/43/EÜ, direktiivid 2010/41, 2006/54, 2004/113.

[80] http://www.equineteurope.org/IMG/pdf/updated_brochure-2.pdf. Vt ka võrdõiguslikkusega tegelevate asutuste Euroopa register, kättesaadavad aadressil http://www.equineteurope.org/-Members-Directory-.

[81] *Op.cit.*

täieliku potentsiaali kasutamiseks on vaja aega ja järjepidevat tööd, eriti kohalikul ja riiklikul tasandil.

Kodanikuühiskonna ja õiguste kaitsjatel on oluline roll, et harta muutuks ka tegelikult inimeste elu osaks. 2019. aasta lõpu poole korraldavad Euroopa Komisjon, eesistujariik Soome ja Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet konverentsi harta 10. aastapäeva tähistamiseks ning analüüsivad, kuidas kodanikuühiskonna ja õiguste kaitsjate abiga võiks sellest saada igapäevaelu sisuline osa. See annab uuele komisjonile võimaluse saada üliolulist teavet ja vajalikke suuniseid.